
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

Η Κοινωνική Διάρθρωση: Διαστρωμάτωση, Κινητικότητα, Μετάταξη

1. Κοινωνική Διάρθρωση, διαστρωμάτωση, ταξική σύνθεση

Ερώτηση ανάπτυξης

Να προσδιορίσετε τους λόγους για τους οποίους οι συγγραφείς του βιβλίου επιλέγουν τον όρο κοινωνική διάρθρωση, προκειμένου να ορίσουν τη διαίρεση μιας κοινωνίας σε ομάδες, αντί των όρων κοινωνική διαστρωμάτωση ή ταξική διάρθρωση.

2. Διάρθρωση προ-Νεωτερικών Κοινωνιών

2.1. Γενικά

Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό – λάθος»

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας X στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

Σωστό   Λάθος

α) Οι νεωτερικές κοινωνίες προέκυψαν μετά την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

.....
.....

β) Κύριο χαρακτηριστικό των νεωτερικών κοινωνιών είναι η απαξίωση της κληρονομικότητας της κοινωνικής θέσης.

.....
.....

γ) Οι συγγενικές σχέσεις δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στη διάρθρωση των απλών κοινωνιών.

.....
.....

δ) Οι θρησκευτικής προέλευσης κοσμοαντιλήψεις νομιμοποιούν τα προ-νεωτερικά συστήματα ιεράρχησης των ομάδων

.....
.....

Ερώτηση σύντομης απάντησης

Να αναφέρετε το κριτήριο καθώς και τις κατηγορίες στις οποίες χωρίζονται τα προ-νεωτερικά συστήματα ιεράρχησης των ομάδων;

2.2. Από τις απλές κοινωνίες στις κοινωνίες με κράτος

Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό – λάθος»

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας X στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

«Ο Γκοντελιέ υιοθετεί τη θεωρία σύμφωνα με την οποία κατά το στάδιο του περάσματος από μια απλή κοινωνία σε μια άλλη που είναι οργανωμένη στο εσωτερικό μιας ευρύτερης ενότητας κυριαρχίας (κράτος)»:

Σωστό   Λάθος

α) Υπάρχουν πλεονεκτήματα για όλες τις επιμέρους κοινωνικές ομάδες.

.....
.....

β) Η άσκηση της εξουσίας εμφανίζεται ως μια υπηρεσία που παρέχουν οι κυρίαρχες ομάδες στις κυριαρχούμενες.

.....
.....

γ) Η παροχή της υπηρεσίας των κυρίαρχων ομάδων δεν δημιουργεί στις κυριαρχούμενες , μια υποχρέωση ανταπόδοσης.

.....
.....

δ) Στην κορυφή της ιεραρχικής διάταξης των ομάδων βρίσκεται η ομάδα που προσφέρει υπηρεσίες που αφορούν τις γνώσεις γύρω από την καλλιέργεια της γης.

.....
.....

ε) Το κράτος, τον πρώτο καιρό της εμφάνισής του ανήκει, στο χώρο του ιερού.

.....
.....

Ερώτηση πολλαπλής επιλογής

Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση, τοποθετώντας σε κύκλο το γράμμα της αρίθμησής της.

Σύμφωνα με την άποψη του Γκοντελιέ το κράτος δημιουργείται από:

- α) Την κυριαρχία μιας ισχυρής ομάδας πάνω στις υπόλοιπες, χρησιμοποιώντας την ισχύ της.
- β) Τη χρήση βίας μιας ισχυρής ομάδας πάνω στις άλλες ομάδες.
- γ) Τη διάθεση για συνεργασία που έχουν όλες οι ομάδες, ακόμη και αυτές που η εργασία τους γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης.
- δ) Τη δύναμη του πλούτου που αποκτά μια ομάδα εκμεταλλεζόμενη τις υπόλοιπες.

Ερώτηση ανάπτυξης

Σύμφωνα με τη θεωρία του Γκοντελιέ, το πέρασμα από τις απλές κοινωνίες στις κοινωνίες με κράτος προϋποθέτει την ύπαρξη ομάδων που νομιμοποιούν την εξουσία τους με τις υπηρεσίες που παρέχουν στις κυριαρχούμενες ομάδες. Να

αναφέρετε τις κυρίαρχες ομάδες και να αναπτύξετε τις υπηρεσίες που προσφέρουν.

2.3. Συστήματα ιεράρχησης προ-νεωτερικών κοινωνιών

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να επισημάνετε τα κοινά στοιχεία των περισσότερων συστημάτων προ-νεωτερικής ιεράρχησης.
2. Να αναφέρετε τις κοινωνικές ομάδες που ασκούν την εξουσία στις προ-νεωτερικές κοινωνίες.
3. Να εντοπίσετε δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα διάρθρωσης προ-νεωτερικών κοινωνιών.

2.3.1. Οι κάστες

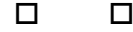
Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό – λάθος»

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

Σωστό   Λάθος

α) Οι κάστες είναι ένα σύστημα ιεράρχησης των κοινωνικών ομάδων που συναντάται στην Ινδία.	☐	☐
β) Στις κάστες η κοινωνική θέση του ατόμου εξαρτάται από την κατοχή του πλούτου.	☐	☐
γ) Στην Ινδία το σύστημα ιεράρχησης στηρίζεται στην θρησκευτικής προέλευσης αντίθεση αγνού και μισητού.	☐	☐
δ) Οι «Άθικτοι» είναι η ανώτερη κάστα.	☐	☐

- ε) Το σύστημα κοινωνικής ιεράρχησης της Ινδίας καταργήθηκε με νόμο το 1979.

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να αναφέρετε τις παραδοσιακές κάστες στην Ινδία καθώς και το κριτήριο με το οποίο διαχωρίζονται.
2. Να εξηγήσετε τι είναι οι «τζάτι»;

2.3.2. Οι τρεις νομοκατεστημένες κοινωνικές κατηγορίες

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Σύμφωνα με τη διάκριση του Δ. Τσαούση να ορίσετε την έννοια «νομοκατεστημένη τάξη».
2. Να προσδιορίσετε τις νομοκατεστημένες τάξεις στη Φεουδαλική Ευρώπη.
3. Να παρουσιάσετε τους παράγοντες που συνέβαλαν στην κατάρρευση του συστήματος κοινωνικής διάρθρωσης της Φεουδαλικής Ευρώπης.

3. Νεωτερικότητα και Ορθολογική Οργάνωση της Κοινωνίας

3.1. Γενικά

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. *«Η νεωτερικότητα είναι μία έννοια χωρο-χρονικά προσδιορισμένη. Χρησιμοποιείται για να εκφράσει τη νέα πραγματικότητα που δημιουργείται στο Δυτικό κόσμο μετά την παγίωση της πολιτικής δημοκρατίας, την τεχνολογική ανάπτυξη, την εκκοσμίκευση και τη διεύρυνση των εκπαιδευτικών θεσμών.»*

Να προσδιορίσετε τις διαστάσεις των παρακάτω εννοιών:

- α) παγίωση της πολιτικής δημοκρατίας
- β) τεχνολογική ανάπτυξη
- γ) εκκοσμίκευση

2. Να αναφέρετε τη σημαντικότερη αλλαγή στο επίπεδο της κοινωνικής διάρθρωσης και να επισημάνετε τη διαφορά της νέας κοινωνικής διάρθρωσης από την παλιά.

3.2. Οι κοινωνικές τάξεις

Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου «σωστό – λάθος»

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις ως Σωστές ή Λανθασμένες, σημειώνοντας Χ στο αντίστοιχο πλαίσιο. Στη συνέχεια, κάθε πρόταση που θεωρήσατε Λανθασμένη, να την αναδιατυπώσετε στη διάστικτη κενή γραμμή, ώστε να γίνει σωστή.

Σωστό   Λάθος

α) Η κοινωνική τάξη είναι μια έννοια που δημιουργείται αλλά και αποκτά το ειδικό της περιεχόμενο στο πλαίσιο της νεωτερικότητας.	☐	☐
β) Οι δούλοι της αρχαιότητας αποτελούσαν κοινωνική τάξη.	☐	☐
γ) Ο πρώτος που διατύπωσε μια συνεκτική θεωρία των κοινωνικών τάξεων ήταν ο Κ. Μαρξ.	☐	☐
δ) Στον καπιταλισμό η παραγωγή είναι ατομική.	☐	☐
ε) Σύμφωνα με τον Μαρξ η σύγκρουση αστικής και εργατικής τάξης θεωρείται αναπόφευκτη.	☐	☐

στ) Η θεωρία του Μαρξ συνεισέφερε στη διαμόρφωση της συνείδησης της εργατικής τάξης.

.....
.....

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να αναφέρετε τις κοινωνικές τάξεις που υποστηρίζει ο Μαξ Βέμπερ ότι υπάρχουν στις σύγχρονες κοινωνίες.
2. Να εξηγήσετε τι είναι η υπεραξία.
3. Να προσδιορίσετε το κύριο κριτήριο της κοινωνικής διάρθρωσης σύμφωνα με νεότερες, μη μαρξιστικής προέλευσης, θεωρίες.

Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Να εξηγήσετε γιατί πολλοί κοινωνιολόγοι δεν χρησιμοποιούν την έννοια «κοινωνική τάξη», προκειμένου να μελετήσουν την κοινωνική διάρθρωση της Αρχαίας Ελλάδας ή της Φεουδαλικής Ευρώπης.
2. Να αναπτύξετε τη θεωρία των κοινωνικών τάξεων που διατύπωσε ο Κ. Μαρξ.
3. Να προσδιορίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές της θεωρίας των κοινωνικών τάξεων του Κ. Μαρξ και του Μ. Βέμπερ.

3.3. Κοινωνικές ανακατατάξεις: κοινωνική κινητικότητα και μετάταξη

Ερώτηση σύντομης απάντησης

1. Να προσδιορίσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων εννοιών:
  - α) βιογραφική ή γενεακή κινητικότητα
  - β) διαγενεακή κινητικότητα
  - γ) δομική κινητικότητα
  - δ) καθαρή κινητικότητα
  - ε) κοινωνική μετάταξη

Ερώτηση ανάπτυξης

Να εξηγήσετε πώς συνδέεται η διεύρυνση των εκπαιδευτικών θεσμών στις σύγχρονες κοινωνίες με το φαινόμενο της κοινωνικής κινητικότητας.

4. Η Διάρθρωση των υπερ-Διαφοροποιημένων Κοινωνιών και Κοινωνικός Αποκλεισμός

4.1. Γενικά περί υπερ-διαφοροποιημένων κοινωνιών

Ερώτηση σύντομης απάντησης

Να εξηγήσετε με ποιο τρόπο χρησιμοποιούν οι κοινωνιολόγοι τις έννοιες του κοινωνικού αποκλεισμού και της κοινωνικής ταυτότητας.

Ερώτηση ανάπτυξης

Να αναπτύξετε τα σημαντικότερα γεγονότα, μετά το 1950, που οδήγησαν σε πολιτισμική πολυπλοκότητα και σε υψηλό βαθμό κοινωνικής και θεσμικής διαφοροποίησης τις οικονομικά προηγμένες κοινωνίες.

4.2. Κοινωνικός αποκλεισμός

Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να εξηγήσετε πώς χρησιμοποιείται η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού στον πολιτικό λόγο.
2. Να παρουσιάσετε τα κριτήρια τα οποία χρησιμοποιούν οι κοινωνιολόγοι σήμερα προκειμένου να μελετήσουν την κοινωνική διάρθρωση των οικονομικά αναπτυγμένων κοινωνιών.

Ερώτηση ανάπτυξης

Με βάση την άνιση κατανομή των κοινωνικών κεφαλαίων, ο κοινωνικός χώρος διαχωρίζεται σε τρεις περιοχές οι οποίες καλύπτονται από διαφορετικές

κοινωνικές ομάδες και κατηγορίες. Πώς προσδιορίζονται αυτές οι περιοχές και ποιες κοινωνικές ομάδες εντάσσονται σ' αυτές;

Προαιρετικές εργασίες για το σπίτι

Εργασία 1η

«Διαπιστώθηκε, επίσης, πως ο κύριος μηχανισμός της κοινωνικής ανόδου ήταν οι εκπαιδευτικοί θεσμοί. Οι εκπαιδευτικοί, όμως, θεσμοί, πράγμα που φαντάζει παράδοξο, ήταν και ο κυριότερος μηχανισμός αναπαραγωγής των κοινωνικών τάξεων»

(σελ.254, 255 του σχολικού βιβλίου)

Να σχολιάσετε την παραπάνω πρόταση.

Εργασία 2η

Με βάση τις κοινωνιολογικές σας γνώσεις και χρησιμοποιώντας το βιβλίο, που διδαχθήκατε στη Β΄ Λυκείου, «Κοινωνική και πολιτική οργάνωση στην Αρχαία Ελλάδα» να μελετήσετε:

- α) την κοινωνική διάρθρωση στις «δυναμικές» Ελληνικές κοινωνίες κατά την αρχαϊκή και κλασική εποχή
- β) τα κριτήρια με τα οποία ιεραρχούνται οι κοινωνικές ομάδες.

Εργασία 3η

Πηγή

«Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιήθηκε σε κοινοτικό κείμενο για πρώτη φορά το 1989. Εκείνη τη χρονιά η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού ήταν αντικείμενο και της Απόφασης του Συμβουλίου και των Υπουργών Κοινωνικών Υποθέσεων του 1989 και

της δήλωσης των Επικεφαλής Κρατών ή Κυβερνήσεων που υιοθέτησαν τον Κοινωνικό Χάρτη. Από τότε, παρατηρείται μια ραγδαία αύξηση της χρήσης του κοινωνικού αποκλεισμού τόσο σαν όρου σε κοινοτικά κείμενα, όσο και σαν κατηγορία προγραμμάτων που ενισχύονται οικονομικά από την Κοινότητα.

Οι προβληματισμοί που οδήγησαν στην τοποθέτηση του κοινωνικού αποκλεισμού σε κοινοτικά προγράμματα δράσης πηγάζουν από την παρατήρηση ότι σε όλες τις χώρες της Κοινότητας έχουν εμφανιστεί καινούργιες μορφές αποστέρησης. Σημαντικό στοιχείο αυτών των μορφών είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας τους, δηλαδή οι ομάδες ή τα άτομα που τις βιώνουν δεν αποστερούνται σε έναν μόνο τομέα αλλά σε περισσότερους. Για παράδειγμα, μπορεί να αποστερούνται ταυτόχρονα στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της στέγασης. Αποτέλεσμα αυτής της συσσώρευσης των αποστερήσεων είναι ότι οι διάφορες ομάδες του πληθυσμού έχουν μείνει εκτός, ή στο περιθώριο, μιας γενικότερης ευημερίας. Οι ομάδες αυτές δεν μπορούν να συμμετέχουν στον οικονομικό και κοινωνικό τρόπο ζωής που απολαμβάνουν οι πολλοί. Εμποδίζεται η συμμετοχή τους σε κοινωνικές ανταλλαγές και πρακτικές, καθώς και σε κοινωνικά δικαιώματα που χαρακτηρίζουν την κοινωνική ένταξη και που, επομένως, καθορίζουν και την ταυτότητα του ατόμου».

«ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής», Επιστημονικός Υπεύθυνος: Καθηγητής Ηλίας Κατσούλης, Επιμέλεια Έκδοσης: Δ. Καραντινός, Λ. Μαράτου-Αλιπράντη, Ε. Φρονήμου, Ε.Κ.Κ.Ε. (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών)

τ. Α΄, Δεύτερη έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 49.

Αφού μελετήσετε το παραπάνω κείμενο, να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα:

- α) Ποια ήταν η ανάγκη υιοθέτησης του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός».
- β) Ποιες μπορεί να θεωρηθούν ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα σήμερα, έτσι όπως έχουν καταγραφεί στην παρακάτω βιβλιογραφία:
  - 1) «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα. Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής». (Ε.Κ.Κ.Ε.) Επιστημονικός

υπεύθυνος: Κατσούλης Η. Επιμέλεια έκδοσης: Καραντινός Δ., Μαράτου-Αλιπράντη Λ., Φρονίμου Ε., τ. Α΄, Β΄ 1999

2) Επιθεώρηση κοινωνικών ερευνών 96-97, Β΄-Γ΄ 1998 (Ε.Κ.Κ.Ε.) Κ. Μαυρέας: Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού: Πόντιοι και βορειοηπειρώτες πρόσφυγες στην Ελλάδα.